

УДК: 376 : 159.973: 159.922.1

Ганна Олександрівна Найдьонова
ORCID ID: 0000-0002-6679-0469
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної психології та медицини,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна
flyingbirdy@gmail.com

Таїсія Вадимівна Зацепіна
студентка I курсу магістратури,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна
zacepina.taya@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДЛІТКІВ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Наукова стаття присвячена визначенню специфічних особливостей гендерної ідентичності у підлітків із розладами аутистичного спектра. Проведено теоретичний аналіз особливостей сформованості гендеру у дітей із розладами аутистичного спектра. Наведено результати емпіричного дослідження специфічності гендерної самоідентифікації у підлітків із розладами аутистичного спектра. Виявлено, що підлітки з розладами аутистичного спектра характеризуються «нестатевотиповою Я-концепцією», тобто сімейні, професійні та статево-визначені характеристики не є у них визначальними у самоописі, поступаючись нейтрально забарвленим якостям. В цілому, для підлітків із розладами аутистичного спектра властивий недостатній рівень сформованості уявлень про представників різних статей, їх поведінкові патерни, функції, які виконують чоловік та жінка в сім'ї та соціумі, відсутність критичного ставлення до себе. Також вони демонструють недостатній рівень ідентифікації себе з представником своєї біологічної статі.

Ключові слова: *гендер, ідентичність, розлади аутистичного спектра, підлітковий вік.*

Вступ. Проблеми гендерно-рольової соціалізації та ідентифікації у людей із розладами аутистичного спектра привертають все більшу увагу психологів та соціальних педагогів, які намагаються з'ясувати, якою мірою статеві відмінності зумовлені біологічними та соціальними факторами, а також якими є механізми виникнення статевих ролей.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях дедалі частіше здійснюються спроби розглянути процес формування особистості як представника певної статі, як носія деяких вихідних якостей, які визначають зміст поведінки індивіда як чоловіка або жінки, хлопчика чи дівчинки. Інтерес до цієї проблеми обумовлений не тільки тим, що категорія статі – одна з найважливіших історико-культурних, психологічних, соціальних і клінічних проблем, а перш за все тим, що сучасні вимоги індивідуального підходу до формування особистості не можуть бути виконані без урахування психологічної статі дитини. У вітчизняній літературі проблема статевих відмінностей людини розглядається в трьох аспектах: медико-біологічному (процес фізичного зростання та набуття статевої зрілості); психологічному (статева диференціація, формування психологічної статі, гендерна ідентичність та механізми їх формування); соціально-психологічному (дослідження соціокультурної детермінованості формування статі та міжстатевих стосунків) (Мирошнеченко, 2011; Мойсюк, 2003 та інші).

Фахівці з гендеру десятиліття назад вперше помітили, що велика кількість людей, які звертаються за лікуванням гендерної дисфорії, також, схоже, мають аутистичні особливості. Перше тематичне дослідження цього феномена було опубліковано у 1990-х роках. По мірі того, як проводилися дослідження, присвячені спільній появі або кореляції між гендерною дисфорією і розладом аутистичного спектра, в медичному співтоваристві зростає згода з тим, що ці два фактори співіснують з непропорційною частотою. Це твердження базується на численних дослідженнях, які повідомляють, що гендерно-дисфорична молодь більш схильна до аутизму, ніж можна було б очікувати на основі показників частоти аутизму серед населення в цілому. (Це може також відноситися і до дорослих, хоча

дослідження дорослих людей менш розповсюджені) (Williams, 2018).

Дані, отримані за останнє десятиліття, вказують на збільшення частоти розладів аутистичного спектра (РАС) й ознак аутизму серед дітей та дорослих із гендерною дисфорією або тих, хто відчуває невідповідність між досвідом гендерної репрезентації і статтю, визначеною при народженні. РАС характеризується труднощами у соціальній взаємодії і комунікації, а також обмеженими, повторюваними патернами поведінки. За оцінками, приблизно 1 – 2% населення відповідає критеріям розладів аутистичного спектра, які в два рази вище у чоловіків, ніж у жінок (Vrangalova, 2017).

Р. Волш зазначає, що питання етіології аутизму і дискусія з гендерних питань в аутизмі (включаючи трансгендерність, але не обмежуючись цим) значно перетинаються, але потенційні вигоди для досліджень від цього перетину поки відносно мало задіяні. Зокрема, автор стверджує, що існує припущення П. Вільямса, А. Аллард і С. Сирса, про те, що сенсорні відмінності і обмежені повторювані інтереси можуть призвести до того, що чоловіки з аутизмом будуть зацікавлені цілим рядом речей, «переважно характерних для жінок» (і що це насправді не є «істинною трансгендерністю»). Також існує гіпотеза Й. Ансарі і П. Гегарті про те, що більшість аутичних людей не надає важливого значення соціальним нормам (Walsh, 2017). Н. Мукаддес дослідив, що однією із перших ґрунтовних праць вивчення гендерної ідентичності дітей із аутизмом є робота А. Абельсона, в якій вперше доведений істотний взаємозв'язок між гендерною ідентичністю та психічним станом, фізичними навичками, хронологічним віком, комунікативними навичками, навичками самопомоги і академічними навичками досліджуваної групи дітей (Mukaddes, 2002).

З 2010 року системні дослідження цієї проблеми інтенсифікувалися. Науковцями було висунуто кілька гіпотез про причинно-наслідковий зв'язок аутизму з гендерною дисфорією (Naveed, 2019):

1. Згідно з екстремальною теорією чоловічого мозку, жінки налаштовані мислити більш чутливо; в той час як чоловіки більш систематичні в своєму мисленні. Крім того, високий рівень тестостерону (чоловічий гормон) у плоду призводить до

екстремального типу мислення у чоловіків та може призводити як до аутизму, так і до статевої дисфорії.

Труднощі із соціальною взаємодією також використовуються для пояснення розвитку статевої дисфорії у дітей із аутизмом. Наприклад, хлопчику з аутизмом, над яким знущаються інші хлопчики, може не сподобатися бути хлопчиком, і він буде ідентифікувати себе з дівчатками.

2. Люди з аутизмом відчувають труднощі в спілкуванні з іншими. Цей дефіцит може сприяти тому, що інші пропускають соціальні сигнали про призначену стать, що може збільшити ймовірність розвитку гендерної дисфорії. Іншими словами, оскільки інші люди не вловлюють підказки про призначену дитині стать, дитина не відноситься до моди, узгодженої з призначеною статтю, і, отже, з більшою ймовірністю може розвинути гендерна дисфорія.

3. Гендерна дисфорія може бути проявом аутизму, а аутистичні ознаки можуть призводити до гендерної дисфорії. Наприклад, дитина з призначеною чоловічою статтю і аутизмом може цікавитися жіночим одягом, іграшками і заняттями. Фактично, ця явна гендерна дисфорія може бути зовсім не гендерною дисфорією, а скоріше obsesивно-компульсивним синдромом.

4. Діти з аутизмом можуть демонструвати жорсткість відносно гендерних відмінностей. Їм може бути важко зрозуміти різницю між призначеною й бажаною статтю, та статтю, у відображенні якої дитина має «досвід». Це збільшення дистресу може погіршити гендерну дисфорію і ускладнити керування почуттями.

5. Деякі дослідження показують, що на відміну від більшості підлітків з тільки гендерною дисфорією, підлітків із аутизмом та гендерною дисфорією зазвичай не приваблюють представники своєї статі, призначеної при народженні (тобто негомосексуальний підтип гендерної дисфорії). Ця група людей може відчувати більш серйозні симптоми аутизму і психологічні проблеми.

6. Дефіцит уяви та емпатії, які часто зустрічаються у людей із аутизмом, можуть ускладнити для людей із аутизмом визнання їх приналежності до певної гендерної групи.

Але наявність розладів аутистичного спектру може бути пов'язаною з іншими порушеннями гендерної ідентичності. Зокрема, група дослідників: Дж. Странг, Л. Кенворти, А. Доминска, Дж. Соколоф, Л. Кенели, М. Берл, К. Волш,

Е. Менвилл, Г. Слезарански-Пой, К. Ким, С. Лонг-Трен, Х. Мигер, Г. Велес (2014) вивчали бажання бути представником іншої статі, відоме як гендерна дисперсія. У дослідженні брали участь діти у віці від 6 до 18 років із розладами аутистичного спектра та синдромом дефіциту уваги і гіперактивності, та з розладами розвитку нервової системи, такими як епілепсія або нейрофіброматоз. За даними дослідження, в порівнянні з контрольною групою, гендерна різниця була в 7,59 рази вище у дітей з розладами аутистичного спектра. Окремої уваги дослідників дістала проблема професійної підготовки фахівців (психологів та соціальних педагогів) до роботи із дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку, що зумовлюють, зокрема, і труднощі гендерної ідентичності (Супрун, 2019).

Незважаючи на поступове розширення в останні десятиліття спектру досліджень гендерної ідентичності у дітей, її особливості у дітей підліткового віку з розладами аутистичного спектра потребують подальших наукових опрацювань та уточнень.

Метою даної статі – є представлення результатів дослідження щодо виявлення специфіки гендерної ідентичності у дітей підліткового віку з розладами аутистичного спектра.

Методи дослідження. Особливості формування гендеру у дітей із розладами аутистичного спектра виявлені шляхом теоретичного аналізу, систематизації та узагальнення досліджень, представлених в науковій літературі. Специфічність гендерної самоідентифікації у підлітків із розладами аутистичного спектра виявлена шляхом кількісного обрахування результатів опитувань та тестувань, а також їхнього якісного аналізу та інтерпретації.

Результати дослідження. Дослідження проводилось на базі спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 17 (для дітей з вадами фізичного та розумового розвитку) та спеціальної школи-інтернату № 26 м. Києва. У ньому взяли участь 15 дітей із розладами аутистичного спектра (далі – РАС) 5 дівчат та 10 хлопців, віком 12 – 15 років.

Для визначення того, з якими соціальними ролями ідентифікує себе підліток із розладами аутистичного спектра, було використано опитувальник «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда (Табл. 1).

Таблиця 1

Результати опитувальника «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда

Категорії	Відповіді дітей (у %)
1. Сімейні ролі	30 %
2. Професійні ролі	60 %
3. Інші соціальні ролі	30 %
4. Фемінні якості	0 %
5. Маскулінні якості	60 %
6. Нейтральні якості	90 %

Гендерна ідентичність займає провідну роль в структурі «Я-концепції» особистості. Якщо в людини в трьох перших відповідях є самоопис, який визначає стать, а сімейні ролі та фемінні характеристики у жінок домінують над професійними й маскулінними (у чоловіків навпаки), то можна зробити висновок про наявність у цієї людини «статевотипової Я-концепції» (Психодиагностические методики изучения гендерных особенностей личности, 2013, с. 9). Як видно з таблиці 1, 30 % респондентів, описуючи себе, відповідали в позитивно-забарвленому тоні. 30 % включили до своєї характеристики як негативні, так і позитивні якості; 40 %

дотримувались нейтрального характеру самоопису. Загалом, можна сказати, що підлітки з РАС позитивно ставляться до себе. Проте сімейні, професійні та статево-рольові характеристики знаходяться у них в кінці списку, поступаючись нейтрально забарвленим якостям, що дозволяє зробити висновок про наявність у підлітків із розладами аутистичного спектра «нестатевотипової Я-концепції».

Для визначення рівня сформованості у дитини з РАС гендерних стереотипів та ідентифікації себе з представником своєї статі було застосовано модифіковану методику «Розклади картинки» (Табл. 2).

Таблиця 2

Результати за методикою «Розклади картинки»

Тип картинки, якій віддана перевага	Хлопчики (%)	Дівчатка (%)
Маскулінізована картинка	70 %	66,7 %
Фемінізована картинка	30 %	33,3 %

В цілому, правильно віднесли картинку до представника статі – 40 % досліджуваних дітей, що вказує на недостатній рівень сформованості гендерних стереотипів. 60 % дітей із РАС не змогли відповісти на запитання «Ти хлопчик/дівчинка?», через що можемо зробити висновок про недостатній рівень сформованості гендерної ідентичності. Але виходячи з даних таблиці 2, більшості дітей подобаються якості, які належать представникам своєї біологічної статі.

Для визначення ставлення до своєї та протилежної статі було використано кольоровий тест ставлень (КТС). За його результатами 80 % дітей обрали для себе колір, який віднесли до картини із зображенням представника своєї статі. 40 % дітей поклали більше кольорових карток до представника чоловічої статі (в інструкції не була визначена чітка кількість картинок). 30 % з цих дітей – хлопчики і 10 % – дівчата. Синій колір для дівчинки та сірий для хлопчика діти обирали найчастіше. За інтерпретацією А. Еткінда, синій колір символізує спокій, потребу у відпочинку, емоційну стабільність і задоволеність, душевну прихильність, гармонію. Особистісні

характеристики кольору: чесність, справедливість, незворушність, доброта і сумлінність. Сірий – символізує нейтральність і «безбарвність», неучасть, соціальну відгородженість, свободу від зобов'язань, невірноваженість, млявість і розслабленість, невпевненість, несаможиттєвість і пасивність (Эткінд, 1987). Представлені результати можна пов'язати із ситуацією в родині у дітей з розладами аутистичного спектра. Зазвичай мати займає більш активну позицію у вихованні дитини, ніж батько. В сім'ях, де є дитина з порушенням психофізичного розвитку, батько дуже часто відгороджується від дитини, залишаючи матері вирішувати всі життєво важливі завдання.

Для оцінки загальних особливостей психосексуального розвитку підлітків було застосовано методику «Blacky Pictures». Процедура проведення даної методики була нами модифікована, враховуючи індивідуально-типологічні особливості дітей із розладами аутистичного спектра. Дитині були продемонстровані малюнки та проговорювалось те, що було на них зображено. Далі дитина повинна була розкласти малюнки на ті, що

подобались, і ті, що не подобались. Картинка номер X була продемонстрована лише хлопчикам, картинка XI – дівчатам.

Найбільші відсотки вибору дітей з розладами аутистичного спектра отримали такі картинки:

– Зображення V – провина мастурбації. Це зображення сподобалось 70 % дітей, що дає змогу зробити висновок про відсутність занепокоєння, підкреслення нормальності даного процесу, відсутність неприйняття. Можлива наявність мастурбаційних фантазій.

– Зображення IX – почуття провини. Негативне ставлення до цієї картинки проявило 70 % дітей. Що може вказувати на стійке відчуття стану провини, вираження батьківської постаті як моделі «Супер-Я».

– Зображення X – «Я-ідеальне». 70 % виборів вказує на порівняння одного з батьків

тотожної статі з ідеальною постаттю, частота переходу у фантазію. Можливі причини вибору об'єкта любові: порівняння одного з батьків з вибором об'єкта любові. Наявність бажання грати роль особи протилежної статі.

Узагальнюючи дані результати, можна зробити висновок про відсутність у дітей з розладами аутистичного спектра контролю над інстинктивними потягами, наявність авторитарного образу батьків у підсвідомості дитини та порівняння батька протилежної статі з образом бажаного об'єкта.

Для визначення психосемантичних особливостей гендерної ідентичності дітей з РАС було використано методику «Тілесний семантичний диференціал» Г. Найдьонової. За результатами методики було побудовано профіль середньогрупових результатів (рис. 1).

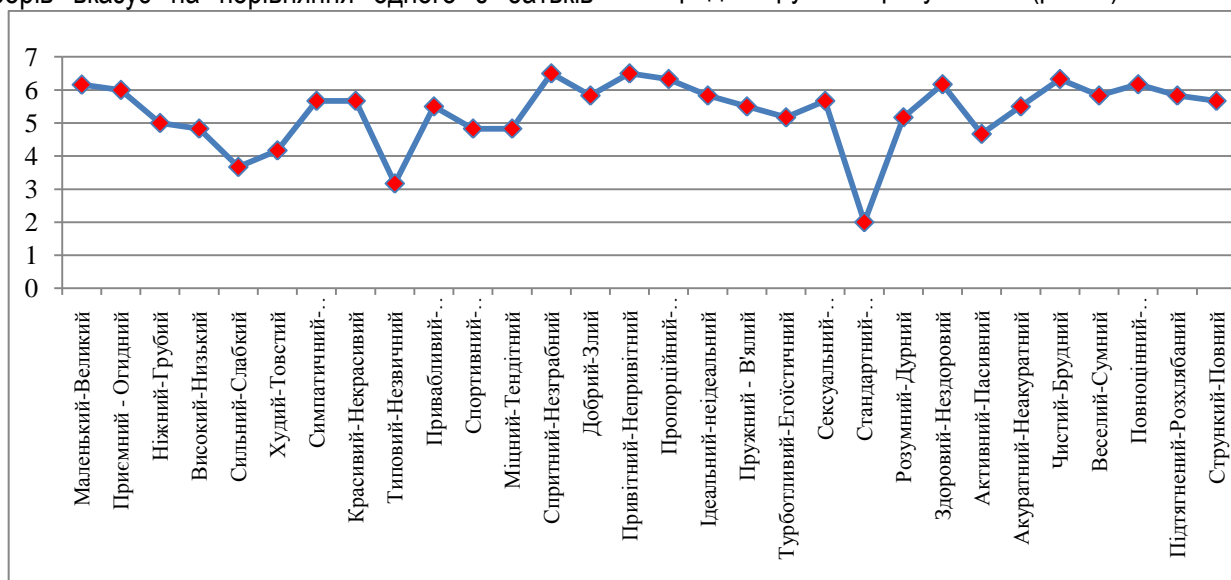

Рис. 1. Усереднений профіль за методикою «Тілесний семантичний диференціал»

Як показує наведений вище профіль, в цілому спостерігається тенденція до перебільшеної позитивної оцінки дітьми своїх психотілесних якостей. Зокрема, це соціально-атракативні якості та фізичні якості, окрім силових характеристик тіла, фізичної вправності, зовнішньої акуратності, особливостей тілобудови тощо. Крайні негативні значення шкал підлітки з РАС використовували при оцінці стандартності фізичного вигляду, його відповідності соціальним нормам. Іншими словами, описуючи себе як звичайних та стандартних. Все це може вказувати на викривлене уявлення про себе, наявність завищеної самооцінки та відсутність в оцінюванні критичності.

Нами було обраховано значення основних факторів сприймання та оцінки дітьми самих себе. Класичний фактор оцінки генералізованих

характеристик людини, розпадається на два фактори, коли мова йде про відображення власного тіла (Найдьонова, 2009). Фактор *соціальної атракції* (середньогрупове значення – 5,81) включає шкали, що характеризують відображення атракативних характеристик як прояву доброзичливого ставлення до інших. Цей фактор відбиває таку складову феномену атракції як симпатія, тобто узагальнене доброзичливе ставлення до інших, що проявляється у почутті задоволення від міжособистісних контактів. Фактор соціальної атракції включає в себе такі характеристики: привабливий – непривабливий, красивий – некрасивий, симпатичний – несимпатичний, веселий – сумний, привітний – непривітний, сексуальний – несексуальний.

Фактор соціальної оцінки (середньогрупове значення – 5,64) включає такі шкали: акуратний – неакуратний, турботливий – егоїстичний, розумний – дурний, чистий – брудний, підтягнений – розхлябаний, ідеальний – неідеальний. Цей фактор відображає привабливість людини для інших людей у плані відповідності її тіла та зовнішнього вигляду соціальним нормам та очікуванням.

Фактор сили (середньогрупове значення – 5,23) включає такі шкали: міцний – тендітний, сильний – слабкий, спортивний – неспортивний, здоровий – нездоровий, сексуальний – несексуальний, спритний – незграбний. Зміст цього фактору визначається шкалами, що описують силові, динамічні, енергетичні характеристики тіла та його справність у трудовій діяльності.

Найнижчий результат був отриманий по фактору відповідності стандартам та вимогам (середнє значення – 2,59). Даний фактор включає наступні шкали: стандартний – нестандартний, типовий – незвичний. Отримані результати можуть вказувати на прагнення підлітка із розладами аутистичного спектра максимально інтегруватися у суспільство, «бути як всі», що суперечить кризі становлення особистості в підлітковому віці при нормативному розвитку.

Деякі рекомендації для педагогів та фахівців шкільної психологічної служби, які працюють із підлітками із РАС. Результати проведеного дослідження актуалізували потребу у цілеспрямованій психолого-педагогічній роботі щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітків із розладами аутистичного спектра з метою розширення їхніх уявлень про себе, про особливості своєї та протилежної статі, про власні гендерні особливості; формування адекватних уявлень про сім'ю та рольові функції в ній чоловіка і жінки; сприяння ідентифікації дитини з представниками своєї статі. Спираючись на отримані нами в процесі дослідження результати, можна виокремити такі рекомендації для фахівців, які працюють із підлітками із РАС:

1. Проведення виховних годин, присвячених темі психосексуального виховання. До структури таких годин можуть входити: лекційно-теоретична частина (з метою підвищення розуміння патернів поведінки жінок та чоловіків в суспільстві і в родині); тренінгові вправи (спрямовані на розвиток навичок взаємодії, формування позитивної атмосфери); арт-терапевтичні техніки (різні малюнки, ліплення з пластилину або глини тощо);

домашні завдання, які залучують у педагогічно-виховний процес батьків.

2. Збільшення кількості фізичних хвилинок на перерві та під час уроку, адже рухові вправи оптимізують пізнання дитиною свого тіла.

3. Творча діяльність. Організація різноманітних тематичних театральних вистав у школі, концертів, змістовою основою яких можуть бути твори видатних українських письменників, що яскраво промальовують сімейні відносини (наприклад, повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», п'єса «Наталка Полтавка» І. Котляревського тощо).

4. Експерсії. Сприяння розширенню знань підлітка з розладами аутистичного спектра щодо різних соціальних ролей. У цьому незамінним інструментом можуть бути походи у музеї, виставки або на різні робочі місця (пошта, відділок поліції, заводи та фабрики тощо). Ознайомлення з ринком праці можна влаштувати запрошуючи представників різноманітних професій у школу на відкриті уроків години.

5. Співпраця з батьками. Організація тематичних батьківських зборів з метою актуалізації важливості приділення уваги теми психосексуального розвитку підлітків із розладами аутистичного спектра.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене нами емпіричне дослідження, в якому взяла участь група із 15 підлітків із розладами аутистичного спектра, дозволило окреслити специфічні особливості їхньої гендерної самоідентифікації. По-перше, була виявлена *«нестатевотипова Я-концепція»*, яку продемонстрували більшість опитаних, адже серед переліку можливих емоційно та особистісно значущих соціальних ролей підлітки переважно (90 %) обирали нейтрально забарвлені ролі на протигагу сімейним, професійним та статеворольовим ролям, які були передвинуті на останні позиції загального списку. По-друге, *недостатній рівень сформованості гендерних стереотипів*. У опитуваних викликали ускладнення завдання із ідентифікації запропонованого зображення та статті. Зокрема, у 70 % хлопців викликала позитивну емоційну реакцію маскулінізована картинка, у 66,7 % дівчат відповідно, проте лише 40 % досліджуваних змогли правильно співвіднести ілюстрацію із представником певної статі. По-третє, *надання ознакам фемінінності надмірно значущої позитивної оцінки порівняно із ознаками маскуліності*. Адже 70 % опитаних

приписують фемінізованому зображенню характеристики, пов'язані з високою моральною оцінкою, 90 % – сприймають маскулінізовану фігуру як слабку та пасивну. По-четверте, *перебільшена позитивна оцінка підлітками своїх психотілесних якостей*, що вказує на викривлене уявлення про себе, наявність завищеної самооцінки та відсутність в оцінюванні критичності. За результатами опитування найбільш значущим для підлітків виявився фактор соціальної атракції, який включає в себе такі характеристики, як:

привабливий, красивий, симпатичний, веселий, привітний, сексуальний.

Результати проведеного дослідження актуалізували потребу у цілеспрямованій психолого-педагогічній роботі щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітків із розладами аутистичного спектра. Також вони створили емпіричне підґрунтя для наших **подальших розвідок** щодо особливостей гендерної ідентифікації у підлітків та юнаків із розладами аутистичного спектра та розробки програм їхнього гендерного розвитку.

Література

- Мирошнеченко А. В. Гендерна ідентифікація як соціально-психологічний феномен. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. Вип. 35 (59). 2011. С. 24–31.
- Мойсюк Р. А. Проблеми засвоєння гендерних ролей. *Проблеми освіти*. Київ, 2003. Вип. 30. С. 262–270.
- Найдюнова Г. О. Тілесний розвиток людини зрілого віку: суб'єктивні чинники: Монографія. Київ : «Український міжнародний культурний центр», 2009. 179 с.
- Психодиагностические методики изучения гендерных особенностей личности : метод. рекомендации для студентов, обуч. по специальностям 1-86 01 01 «Социальная работа (по направлениям)» и 1-23 01 04 «Психология» / сост. Е. Д. Беспанская-Павленко. Минск : БГУ, 2013. URL : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/105002>
- Супрун Д. М. Педагогічні умови організації системи професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]*. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 130–139.
- Эткинд А. М. Цветовой тест отношений. *Общая психодиагностика. Основы психодиагностики, немедицинской психотерапии и психологического консультирования / Под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина*. Москва, 1987. С. 221–227.
- Mukaddes N. M. Gender identity problems in autistic children. *Child Care Health and Development*. 2002. 28(6). P. 29–32.
- Naveed S. The Problem With Tethering Gender Dysphoria and Autism. URL : <https://www.verywellhealth.com/gender-dysphoria-and-autism-4134405> (дата звернення: 27.03.2020).
- Strang J. F., Kenworthy L., Dominska A., Sokoloff J., Kenealy L. E., Berl M., Walsh K, Menvielle E., Slesaransky-Poe G., Kim K. E., Luong-Tran C., Meagher H., Wallace G. L. Increased gender variance in autism spectrum disorders and attention deficit hyperactivity disorder. *Archives of Sexual Behavior*. 2014. Nov. ;43(8):1525-33. 2014 Mar 12.
- Vrangalova Z. There's Growing Evidence For A Link Between Gender Dysphoria And Autism Spectrum Disorders. URL : <https://www.forbes.com/sites/zhanavrangalova/2017/11/15/growing-evidence-for-a-link-between-gender-dysphoria-and-autism-spectrum-disorders/#49cfbc65153e> (дата звернення: 27.03.2020).
- Walsh R. Autistic gender identity differences – Resisting the social schema? URL : <http://programme.exordo.com/epath2017/delegates/presentation/54/>(дата звернення: 27.03.2020).
- Williams C. Is there a link between «gender dysphoria»and autism? URL : <https://www.lgbtqnation.com/2018/04/link-gender-dysphoria-autism/> (дата звернення: 27.03.2020).

References

- Bespanskaja-Pavlenko, E. D. (Ed.) (2013). *Psichodiagnosticheskie metodiki izuchenija gendernyh osobennostej lichnosti : metod.rekomendacii dlja studentov, obuch. po special'nostjam 1-86 01 01 «Social'naja rabota (po napravlenijam)» i 1-23 01 04 «Psihologija» [Psychodiagnostic methods for studying gender peculiarities of the person : method.recommendations for students, training. in the specialties 1-86 01 01 «Social work (by directions)» and 1-23 01 04 «Psychology»]*. Minsk : BGU (rus).

- Jetkind, A. M. (1987). Cvetovoj test otnoshenij. [Colour relationship test]. Obshhaja psihodiagnostika: Osnovy psihodiagnostiki, nemedicinskoj psihoterapii i psihologicheskogo konsul'tirovanija [General psychodiagnosics: fundamentals of psychodiagnosics, non-medical psychotherapy and psychological counseling] / Pod red. A. A. Bodaleva, V. V. Stolina. Moscow, 221–227 (rus).
- Moisiuk, R. A. Problemy zasvoiennia hendernykh rolei [Problems of mastering gender roles]. Problemy osvity [Problems of education]. Kyiv : Naukovo-metodychnyi tsentr vyshchoi osvity. 2003. Issue 30. 262–270 (ukr).
- Mukaddes, N. M. (2002). Gender identity problems in autistic children. Child Care Health and Development. 28(6). 29–32.
- Myroshnechenko, A. V. (2011). Henderna identyfikatsiia yak sotsialno-psykholohichnyi fenomen [Gender identification as a socio-psychological phenomenon]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 12. Psykholohichni nauky. [Scientific Journal of Dragomanov Pedagogical University. Series 12. Psychological Sciences]. Kyiv : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova. 35 (59). 24–31 (ukr).
- Naidonova, H. O. (2009). Tylesnyi rozvytok liudyny zriloho viku: subiektyvni chynnyky [Physical development of a mature person: subjective factors] : Monohrafiia. Kyiv : «Ukrainskyi mizhnarodnyi kulturnyi tsentr» (ukr).
- Naveed, S. (2019). The Problem With Tethering Gender Dysphoria and Autism. Retrieved from : <https://www.verywellhealth.com/gender-dysphoria-and-autism-4134405> (eng).
- Strang, J. F., Kenworthy, L., Dominska, A., Sokoloff, J., Kenealy, L.E., Berl, M., Walsh, K, Menvielle, E., Slesaransky-Poe, G., Kim, K. E., Luong-Tran, C., Meagher, H., Wallace, G. L. (2014). Increased gender variance in autism spectrum disorders and attention deficit hyperactivity disorder. Archives of Sexual Behavior. Nov; 43(8):1525-33. Mar 12 (eng).
- Suprun, D. M. (2019). Pedahohichni umovy orhanizatsii systemy profesiinoi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity [Pedagogical conditions of the psychologists' professional training system organization in the field of special education] *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. (Seriiia: Pedahohika. Sotsialna robota) [Scientific Journal of Khortytsia National Academy] : scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others]. Zaporizhzhia : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education "Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy" of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(1). 130–139 (ukr).*
- Vrangalova, Z. (2017). There's Growing Evidence For A Link Between Gender Dysphoria And Autism Spectrum Disorders. Retrieved from : <https://www.forbes.com/sites/zhanavrangalova/2017/11/15/growing-evidence-for-a-link-between-gender-dysphoria-and-autism-spectrum-disorders/#49cfbc65153e> (eng).
- Walsh, R. (2017). Autistic gender identity differences – Resisting the social schema? Retrieved from : <http://programme.exordo.com/epath2017/delegates/presentation/54/> (eng).
- Williams, C. (2018). Is there a link between «gender dysphoria» and autism? Retrieved from : <https://www.lgbtqnation.com/2018/04/link-gender-dysphoria-autism/> (eng).

ОСОБЕННОСТИ ГЕНДЕРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У ПОДРОСТКОВ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

Анна Найденова, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры специальной психологии и медицины, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, Киев, Украина, e-mail: flyingbirdy@gmail.com

Таисия Зацепина, студентка I курса магистратуры, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, Киев, Украина, e-mail: zacepina.taya@gmail.com

В статье раскрываются особенности гендерной идентичности у подростков с расстройствами аутистического спектра. На основе теоретического анализа раскрыты особенности сформированности гендера у детей и подростков с расстройствами аутистического спектра. Представлены результаты эмпирического исследования специфики гендерной самоидентификации у подростков с расстройствами аутистического спектра. Обнаружено, что подростки с расстройствами аутистического спектра характеризуются «неполотипической Я-концепцией», то есть семейные, профессиональные и полоопределяющие характеристики у них не есть определяющими в самоописании, уступая нейтрально окрашенным качествам.

В целом, подростки с расстройствами аутистического спектра характеризуются недостаточным уровнем сформированности представлений о представителях разных полов, их поведенческих паттернах, функциях, которые выполняют мужчина и женщина в семье и социуме, отсутствием критического отношения к себе. Также они демонстрируют недостаточный уровень идентификации себя представителем своего биологического пола.

Ключевые слова: гендер, идентичность, расстройства аутистического спектра, подростковый возраст.

FEATURES OF GENDER IDENTITY IN ADOLESCENTS WITH AUTISTIC SPECTRUM DISORDERS

Hanna Naidonova, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Special Psychology and Medicine, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine, e-mail: flyingbirdy@gmail.com

Taisiia Zetsepina, first-year Master's student, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine, e-mail: zacepina.taya@gmail.com

The article represents the study of the peculiarities of gender identity in adolescents with ASD. Features of gender formation in children and adolescents with autism spectrum disorders have been revealed on the basis of theoretic analysis. The results of the empirical study of gender identity in adolescents with autism spectrum disorders were presented. Self-description of adolescents with ASD can have more neutral characteristics (90%), professional roles (60%) and masculine qualities (60%). So it has been found that teenagers with autism spectrum disorders are characterized by a "non-gender-typical self-concept," that is, family, professional and gender-defined characteristics are not determinative of them in self-description, inferior to neutral-colored qualities.

Adolescent boys with autism spectrum disorders like more the masculinized picture (70%) as well as girls (66.7%), but only 40% of the adolescents were able to correctly attribute the pictures to a gender representative. 70% of adolescents attribute to a feminized image characteristics associated with high moral rating, 90% perceive a masculinized figure as weak and passive, which may indicate a specific distribution of roles and responsibilities in the adolescent family with ASD.

In general, adolescents with autism spectrum disorders are characterized by a lack of understanding of the difference in genders, their behavioural patterns, the roles played by men and women in the family and society, lack of self-criticism. They also demonstrate a lack of self-identification with their biological sex.

The gender identity features identified in adolescents with ASD require focused psycho-corrective work in order to broaden the adolescent's ideas about himself/herself, his or her gender, and his or her own gender characteristics; forming adequate perceptions of the family and the role functions of men and women in it; promoting the identification of the child with his or her gender.

Key words: gender, identity, autism spectrum disorders, adolescence.

Авторський внесок: Найдьонова Г. О. – 50%, Зацепіна Т. В. – 50 %.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.05.2020

Прийнята до друку / Accepted 24.06.2020

Унікальність тексту 95,5 % (Unicheck ID 1005370156)

© Найдьонова Ганна Олександрівна, Зацепіна Таїсія Вадимівна